

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

İNTERNET, DEMOKRASİ VE TÜRKİYE

Berna Ergün

Ankara – 2009

I. GİRİŞ

“İnternet” deyimini, “international”(uluslararası) ve “network” (ağ yapısı) sözcüklerinin kısaltılarak birleştirilmesinden oluşturulmuştur.¹ Kelimenin açılımından da kolaylıkla anlaşılacağı gibi İnternet, “birbirleriyle bağlantılı bilgisayarların uluslararası bir ağıdır”.²

Bu deyim ilk olarak 1985 yılında kullanılmaya başlanmış olup bu tür bir iletişim ağının oluşturulması 1960’larda Amerikan Savunma Bakanlığının isteği üzerine olası felaket senaryolarının (doğal afet, nükleer saldırı) ardından dahi işlevselliğini koruyabilecek bir iletişim sistemi yaratmak amacı ile ARPANET(Advanced Research Projects Agency Network) adı altında başlatılan askeri bir projeye dayanmaktadır. 70’li yılların başında Amerikan üniversitelerinde bu projeden yararlanma imkânı verilmesinin ardından e-posta (SMTP: Simple Mail Transfer Protocol) ve NNTP(Network News Transfer Protocol) uygulamaları yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bunları FTP(File Transfer Protocol) ve HTTP(Hyper Text Transfer Protocol) izlemiştir.³

1990’lı yılların ortasından bu yana yaygınlaşan İnterneti diğer yeniliklerden ayıran en temel özelliği kurduğu ağın kapsayıcılığı ve hızı olsa gerektir. Bu ağ; askeri amaçla çıksa da daha sonra eğitim, ticaret, eğlence gibi hayatın tüm alanına hızla yayılmıştır. İnternet, tüm bu alanları ortak bir platforma taşıyan uluslararası yapısıyla da *küresel* bir nitelik kazanmıştır.

*Ankara Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Anabilim dalı 2008–2009 Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ "İnternet." *Oxford Dictionary of English 2e*, Oxford University Press, 2003.

² Elif Kuzeci (2009), “İnterneti Demokrasi ve Düşüncüyü Açıklama Özgürlüğü,”<<http://www.hukukibakis.com/detay.php?id=1405>>(Erişim Tarihi: 25.04.2009).

³ Wikipedia(2009), “İnternetin Tarihsel Gelişimi,”

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nternetin_Tarihsel_Geli%C5%9Fimi>(Erişim Tarihi: 25.04.2009).

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

Bu da İnterneti sağladığı platform ile sadece birbirleriyle bağlantılı bilgisayarların ağı olmaktan çıkarıp sosyal ve politik yaşamın merkezine yerleştirmiştir.

Bu çalışmada ele alınan nokta 1990'ların ortasından itibaren yaygınlaşan İnternetin sosyal yaşamda sağladığı “dönüşümün” demokrasi kültürüne yansımalarıdır. Bu yansıma İnternetin özellikleri üzerinden iki farklı görüş olarak ortaya çıkmaktadır. İlk görüş İnternetin demokrasi adına yeni bir açılım olduğunu öne sürerken ikinci görüş İnternetin demokrasi adına getirdiklerinin çok da farklı olmadığını öne sürmektedir. Bu iki görüş Eski Roma Tanrısı *Janus*'ta olduğu gibi farklı yöne bakan iki yüzü oluştursa da aslında bir baş altında İnterneti, demokrasiye “sunduğu” ifade özgürlüğü platformu üzerinden katılımcı niteliğiyle daraltarak tartışmaktadır. İşte çalışmanın ana çatısını bu iki görüşün İnternet ve demokrasi ilişkisine yaklaşımının karşılaştırılması olarak incelendiği II. Bölüm “*Janus: İnternet*” başlığı oluşturmaktadır. Bu inceleme yapıldıktan sonra III. Bölüm “Değerlendirme” de toplumsal inşacılık çerçevesinde eleştirel kuramın temel varsayımlarından yararlanılarak iki görüşün kritiği yapılmakta ve IV. Bölüm “Türkiye, İnternet ve Demokrasi” de Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK) verileri ile konunun Türkiye örneği üzerinden konunun somutlaştırılmasına gidilmektedir. V. Bölüm “Sonuç” ta ise Türkiye'nin de dâhil edildiği genel bir değerlendirme yapılarak çalışmaya “nokta” koyulmaktadır.

II. JANUS: İNTERNET

İnternet, tıpkı Roma Tanrısı *Janus*⁴ gibi iki farklı yöne bakan yüzden oluşmuş bir başa sahiptir. İleri bakan yüzü daha öncekilerden farklı, yenilikçi kendine has nitelikleriyle; geriye bakan yüzü ise “*yaygın kitle iletişim araçlarından*” (massmedia)⁵ çok da ayrılmayan nitelikleriyle karakteristiğini oluşturur. *Janus*'un iki farklı yöne bakan yüzünün hangi yönünü gördüğünüz aynı zamanda İnternetin demokrasi ile ilişkisinde saffınızı da belirginleştirir. Kolayca fark edilebileceği gibi farklılıkları ortaya koyan görüş, demokrasi adına yeni bir açılım olduğunu öne süren ileri bakan yüzken; yaygın kitle iletişim araçlarından çok da farklı bir yapı sergilemediğini savunan görüş, demokrasi adına bir yenilik olmadığını öne süren geriye bakan yüzdür.

Bu noktada bir hatırlatma yapmakta fayda vardır. *Janus* daha önce de değindiğimiz gibi; bir başın iki farklı yöne bakan yüzünden oluşur. Bu iki görüş de aynı başın yani İnternetin tüm özellikleri konusunda ayrı düşmezler; bazı noktalarda kesişirler ve ortak görüşe sahip olurlar. Özellikle, İnternetin katılımcı demokrasi ile ilişkisi her iki görüş tarafından da İnternetin “sanal” alt yapısı nedeniyle en çok ifade özgürlüğü çerçevesinden tartışılmaktadır.⁶ Bu nedenle İnternet, ifade özgürlüğüne fırsat sunduğu noktada demokrasiyle kesişmektedir ve bunu engelleyecek görüşlerin karşısında durulmalıdır. Diğer yandan, her iki

⁴ Janus üzerine çeşitli mitler vardır. Yunan kökeni olmayan ve mitolojisinde karşılığı bulunmayan tanrılardan biridir. Roma mitolojisinde yer alan mitlerden bazıları Janus'un girişlerin, kapıların, başlangıçların ve bitişlerin Tanrısı olduğu üzerinedir. Diğer bir mite göre de Janus' a geleceği ve geçmişi görme gücü, adalet ve gücü temsil eden Roma Tanrısı Saturn tarafından konukseverliğinin karşılığı olarak hediye edilmiştir. Çalışmada Janus bu mit üzerinden İnterneti tasavvur etmede kullanılmıştır. Wikipedia(2009), “Janus'un Kökeni ve Niteliği,” <[http://en.wikipedia.org/wiki/Janus_\(mythology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Janus_(mythology))> (Erişim Tarihi: 20.04.2009).

⁵ Çalışma boyunca geleneksel yazılı basın, görsel ve işitsel yayıncılık faaliyetlerini karşılayan araçlar için kullanılacaktır.

⁶ Kuşkusuz bu noktada yararlanılan kaynaklarda Alexander Meiklejohn ve takipçilerinin teorisine sıklıkla atıf yapılmasının da etkisi vardır. Bu yazarlar demokrasi ile kendi kendini yönetme ilişkisini ifade özgürlüğü üzerinden kurmaktadır. Tez kısaca şöyledir; Demokrasi ortaklaşa karar alma ve özellikle de oy verme süreçlerindeki tercihlerini etkileyebilecek olan bilgiyi elde etmede, yurttaşların özgür olmalarını gerektirir. Hepsinden önemlisi, demokratik bir devletin meşruluğu, yurttaşlarının bütün kolektif eylemlerde aldığı hür kararlara dayanır. Sonuç olarak, özgür insanlar tarafından yapılan bu ortaklaşa kendi kaderini belirleme süreciyle ilgili olan bütün ifadeler, mutlak (veya mutlaka yakın) himaye altına alınmalıdır. Alexander Meiklejohn, *Free Speech and Its Relation to Self Government*, Port Wahington: Kennikat Press, 1948, *passim*. Ayrıntılı bilgi için bkz., Sadurski Wojciech, *İfade Özgürlüğü ve Sınırları*, çev. M. B. Seçilmişoğlu, *Liberal Düşünce Topluluğu Yayını*, Ankara,2002, s.22.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

görüş İnternetin katılımcı demokrasiye sunduğu “alternatifi” yaygın kitle iletişim araçlarından farklı ya da bu araçlarla benzeşen yönleriyle değerlendirdiğinden “elektronik oy” (e-vote) sisteminin sunduğu katılımcılık, tartışmalarda biraz sönük kalsa da yerini korumaktadır.

A.İleriye Bakan Yüz: Demokrasi için Yeni bir Fırsat: İnternet

İnternetin demokrasi ile ilişkisi temel olarak katılımcılığa sunduğu platform üzerinden kurulmaktadır. Bahsedilen katılımcılık İnternetin kendine has özelliklerinden ötürü yaygın kitle iletişim araçlarından farklılaşmakta ve var olan demokrasi anlayışına alternatifler sunmaktadır. Bu farklılaşma da İnternetin ifade özgürlüğüne ve elektronik oy sistemine sunduğu alt yapısal özelliklerle ele alınmaktadır.

1.İnternetin Kendine Has Nitelikleriyle Sunduğu Katılımcılık

İnternetin yaygın kitle iletişim araçlarından ayrılan özelliklerinin kaynağı katılımcı niteliğinin kendine has olmasıdır. İnternetin katılımcı niteliğinin başlıca unsuru geniş boyutlara uzanmasıdır. Peki, bu genişlikle nitelenen alanlar nelerdir? Geniş coğrafyalar ve geniş halk kitleleri.

1960’larda ortaya çıkan internet daha önce de değindiğimiz gibi ilk örneklerini askeri alanda göstermiştir. 70’li yılların başında Amerikan üniversitelerinde bu projeden yararlanma imkânı verilmesinin ardından e-posta (SMTP) ve NNTP uygulamaları yaygınlık kazanmaya başlamıştır.⁷ Ağ sistemlerinin kurulup kendini ticarete göstermesi çok uluslu şirketlerin birbirleriyle mali akışları, SWIFT(Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) gibi bankalar arası data ağları, uçaklarla ilgili rezervasyon sistemlerini kapsayan SITA(Societe Internationale de Telecommunications Aeronautiques) ağları gibi örneklerle olmuştur. İnternet askeri alandan ekonomik alana sıçrarken kapitalizmin

⁷ *Supra.*, s.1.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

çerçevesini değiştirip yeni bir Pazar alanı yaratmasının platformunu da oluşturuyordu.⁸ 1980'lerle birlikte yeni bir ekonomik anlayış olan neo-liberalizm, ağlarını sadece ekonomik anlamda değil kültürel alanda da kurarak küresel bir ağ sisteminin de sosyal yaşama yerleşmesine neden oldu. Sonuç olarak 1990'ların ortasına gelindiğinde internet insanların kolayca ulaştığı bir ağ; iletişim, bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma alanı olarak yerini aldı.

İnternetin yaygınlaşmasıyla yalnızca bir ülkenin farklı kesimlerinden çeşitli görüşlere sahip insanların bir ağ sisteminde yer alması değil aynı zamanda dünyanın farklı bölgelerinden insanların da aynı ağ sisteminde yer alması mümkün kılındı. Farklı coğrafyalardan farklı insanlar zaman ve mekândan bağımsız olarak⁹ aynı platformda tartışma fırsatı yakaladılar.

Zaman ve mekândan bağımsız olma imkânı katılımın boyutlarını genişletirken niteliğini de değiştirdi. Örneğin, herhangi bir yere giderken giyinilmesi gereken kıyafetten, saatten fiziksel durumdan bağımsızlaşma *Web 2.0* teknolojileri ile mümkün oldu. Bunlar arasında *Facebook* ve *Myspace* gibi sosyal ağ siteleri, *Youtube* gibi video paylaşım siteleri, *Flickr* gibi fotoğraf paylaşım siteleri, *Wordpress* ve *Blogger* gibi web günlüğü site ve toplulukları, kullanıcılar tarafından geliştirilen çok dilli ve ücretsiz ansiklopedi hizmeti sunan *Wikipedia* ve *Digg* gibi sosyal yer imleme hizmeti sunan imle ve paylaş siteleri son zamanlarda çok popüler olmuştur.¹⁰

Örneğimizi daraltıp *Web* günlüğü olarak da bilinen *Bloglar* üzerinden konuyu somutlaştırmaya gidersek; dünyanın farklı uçlarından insanlar saat farkına bakmaksızın kendi

⁸ İnternetin kapitalizmin kabuk değiştiren çehresini yansıtmaları ve Pazar arayışına bir cevap olarak kullanılması internetin ekonomik alt yapıyla ortaya çıkan üst yapı olarak yer alması şeklinde tartışmalar da vardır. Ancak bu çalışmada İnternetin ortaya çıktığı ekonomik ya da kültürel, sosyal altyapının tarihselliğinin incelenmesinden çok İnternetin varlığının kabul edilmesi ve üzerinden demokrasi tartışmalarının yapılması söz konusu olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Haluk Geray, *Etkileşimli demokrasi mi, masaiüstü sömürgecilik mi?*, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara, 2003, s.6.

⁹ Küreselleşmenin kendisi zaman ve mekân sıkışması şeklinde karşımıza çıkar. D. Harvey küreselleşmeyi bu kavramlar üzerinden tanımlamaktadır. Bu çalışmada da Harvey'in zaman ve mekân sıkışması kavramlarından esinlenerek küresel bir ağ sistemi sunan internete atıf yapılmıştır. David Harvey, *Post Modernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*, IV. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, *passim*.

¹⁰ Yaman Akdeniz ve Kerem Altıparmak, *İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır- Türkiye'de İnternet İçerik Düzenlemesi ve Sansüre İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2008, s. 164.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

karar verdiği ya da başkalarınca belirlenmiş¹¹ konuyu *Bloglar* aracılığıyla aynı anda yorumlayıp tartışabilmektedir. *Bloglarda* yer alma sayesinde kişiler izleyici kitlesinin çeşitliliğine bir anda ulaşmasının dışında aynı anda hepsiyle kısıtlı bir mekâna ve zamana tabi olmadan görüşebilmektedir. Bilindiği gibi sanal âlem dışında geniş kitlelerle bu nitelikte toplantı yapmak hem maliyetli hem den zaman alıcıdır. Hâlbuki *Bloglarda* sizi yönlendiren şematik bir sistem sayesinde sayfanızı yani mekânınızı kolaylıkla düzenleyebilir ve geniş bir ağ sistemine dâhil olarak bu mekânı istediğiniz koşullarda diğer katılımcılarla paylaşabilirsiniz.

Farklılıkların bir araya gelerek ifade bulduğu bu platformda alternatif görüşlerle karşılaşma olanağı bulunduğu gibi bu alternatiflerin bizzat bireylerce de yaratılmasına olanak sunulmuştur. Bir yandan kendi görüşlerini ortaya koyup karşı tarafı etkileyen ve şekillendiren birey söz konusuysen diğer yandan karşı tarafın görüşünden etkilenip şekillenen birey söz konusudur. Böylece, ortaya çıkan *interaktif* süreçte bireyler kendi kültürlerini oluşturma ya da var olanı şekillendirme fırsatı yakalamaktadır.¹² Bireyler, daha önce olduğu gibi yaygın kitle iletişim araçlarının kendisine dayattığı konuları yalnızca okumaktansa şimdi o konuya yönelik yorumlar yapabilmekte hatta kendi istediği konuyu içerik ve alan sınırlaması yapmadan izleyicisiyle kısa sürede paylaşıp geri dönüşümünü alabilmektedir.

Zaman ve mekândan bağımsız, farklı coğrafya ve halk kitlelerinin bir araya gelerek *interaktif* inşaa ile demokratik kültüre katkıda bulunmaları kuşkusuz İnternetin yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu yapısal özellikler İnterneti yaygın kitle iletişim araçlarından ayırmakta ve bu nedenle demokrasi adına yeni açılım umutları barındırmaktadır.

2. Katılımcılığı Destekleyen Yapısal Özellikler

¹¹ Bloglarda başkaları tarafından size konu önerilmesi ya da sizin başkalarına sizin konu önermeniz “mimleme” adı verilen faaliyetle olmaktadır.

¹² Jack M Balkin. (2004), “Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society,” 79 New York University Law Review 1, s.4.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

İnternetin demokrasiyi destekleyen yapısal özelliklerine birçok örnek verilebilir. Ancak ifade özgürlüğüne sağladığı platform ve elektronik oy sistemi ile yaygın kitle iletişim araçlarından ayrılarak demokrasiyi güçlendirmesi üç ana özellik altında toplanabilir.

a.Ucuzluk

Yapısal özelliklerden birincisi İnternetin ucuzluğudur. Dijital devrimin başlıca karakteri bilginin saklanması ve kodlanması geliştirilmesidir. Bu da bilginin dağıtılmasını, aktarılmasını, kopyalanmasını, çeşitlendirilmesini kolaylaştırmış ve ucuzlatmıştır. Önceden metinler elle kopyalanırken hem daha pahalı hem de vakit kaybettiriciydi. Şimdi ise kolaylıkla “elektronik posta” e-mail ve *Web 2.0* teknolojileri ile sadece bir yazı değil, video, müzik, fotoğraf kopyalanıp daha kolay ve ucuza dağıtılmaktadır.¹³ Hatta yukarıda sayılanlardan farklı olarak¹⁴ *Rapidshare*¹⁵ *Limewire*¹⁶ gibi paylaşım siteleriyle kopyalanan, eklenen, yorumlanan bu belgelerle birey yeni bir ürünü de kendiliğinden çıkarıp kısa sürede geniş bir kitleye zaman ve yer sınırlaması yapmadan dağıtabilmektedir. Bu ürünler daha sonra başkaları tarafından tekrar yorumlanıp yeni bir üretim sürecine girebilmektedir.

Ucuzluğun diğer bir yanı da her kesimden insan, fakir zengin ayrımı yapılmaksızın görüşlerini ifade etme olanağı bulmaktadır. Görüşlere, arasında değer sıralaması yapılmadan aynı platformda yer verilerek bir nevi eşit şartlarda katılım sağlanmaktadır. Bu noktada İnternet yaygın kitle iletişim araçlarından farklılaşarak sayılı birkaç kişinin yazdığı yazıların “sadece” okunduğu bir yer değil herkese eşit fırsatta katılım ve yaratıcılık olanağı sunan

¹³ Edwin C. Baker, *Media Markets and Democracy*, Cambridge Üniversitesi Yayını, 2002, s.7–14.

¹⁴ *Supra.*, s.5.

¹⁵ İngilizce “hızlı paylaşım” anlamına gelmektedir. Rapidshare, internette dosya barındırma hizmeti veren, merkezi İsviçre’de bulunan popüler bir paylaşım sitesidir. Kullanıcılar paylaşmak istedikleri dosyaları rapidshare sunucularına yüklemekte ve yükleme sonunda kendilerine yüklenmiş olan dosyaya ait bir bağlantı döndürülmektedir. Diğer kişiler bu bağlantı üzerinden dosyayı indirebilmektedir. Rapidshare ücretli olarak hizmet veren bir firmadır, ücretsiz kullanımda aynı anda sadece bir dosyanın indirilebilmesi, indirme hızlandırıcı programlara izin verilmemesi, belirli bir zaman için sınırlı büyüklükte indirme yapılabilmesi gibi kısıtlar vardır. Ücret karşılığı edinilebilen Ayrıcalıklı Hesap (Premium Account) ile bu kısıtlar olmadan dosya indirmek mümkündür. Wikipedia, “Rapidshare,” <<http://tr.wikipedia.org/wiki/RapidShare>> (Erişim Tarihi: 27.05.2009).

¹⁶ Ücretsiz dosya paylaşım programıdır.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

platform olmaktadır. Diğer bir deyişle, İnternette birlikte gücün kullanıcı ve konuşmacılara transferini mümkün kılan fırsatlar ortaya çıkmıştır.¹⁷

Sonuç olarak, ucuzluğun da etkisiyle ortaya çıkan katılım, farklılıkları bir araya getirme imkânı sunmaktadır. İnternette ister üreten aktif katılımcı(yorumlayan, yazan, yayımlayan vs.) ister yalnızca bilgiye ulaşma amacıyla bulunan katılımcı(izleyici) olsun her ikisi de çok çeşitli ürüne ulaşma imkânı bulmaktadır. Bu yönüyle internet demokrasinin unsurlarından farklıları bir arada yaşatmayı ve bu farklılıklara eşit fırsatlar sunmayı yapısal özellikleriyle yaygın kitle iletişim araçlarından ayrılarak ucuzluğu ile daha fazla desteklemektedir.

b. Adem-i Merkeziyet

Yapısal özelliklerden ikincisi İnternetin *âdem-i merkeziliği*dir. Bu özelliği İnternetin gözle görülmeyen sınırlarının olmasıyla birlikte en yaygın iletişim ağı olarak küresel olmasından kaynaklanır. İnternetin mülkiyeti kimseye ait olamaz ve ne tek başına bir kurum ne de tek bir devlet onu yönetebilir.¹⁸

Bu özelliğiyle İnternet, yaygın kitle iletişim araçlarına hâkim olan birkaç kişinin elinde tekelleşmiş geleneksel yayın ve basın anlayışından ayrılmaktadır. Bireyler, bu platform aracılığıyla ortaya koydukları ürünleri(yazı, yorum, görüş, video, fotoğraf, müzik vs.) aracı olmadan doğrudan paylaşabilme fırsatı yakalamaktadırlar. Ortaya koydukları ürün, herhangi mülk sahibi ve buna bağlı olarak ucuzluktan kaynaklanan reklâm endişesi olmaması avantajıyla dayatılan görüşün etkisinde kalmadan hür ifade niteliğiyle çıkınca demokrasiyi güçlendirmektedir. Kimi zaman ortaya konan ürün bizzat yaygın kitle iletişim araçları tarafından kullanılır duruma da gelebilmektedir. *Wikipedia*, İnternet ansiklopedisi olarak buna somut örnektir. Evimizdeki ansiklopediler serisinin yerini alan *Wikipedia*'da kişiler arzu

¹⁷ E. Volokh, "Cheap Speech, and What It Will Do," *Yale Law Journal*, No. 104(1995), s. 1805–1847.

¹⁸ Akdeniz ve Altıparmak, *op.cit.*, s.1.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

ettikleri konuda düzenli bilgiye ulaşabildiği gibi, bu bilgiye daha kapsamlı nereden ulaşılabileceği konusunda da sunulan kaynakçalar aracılığıyla yönlendirilmektedir. Siteye dünyanın dört bir yanından üye olan yazarlar istenilen dilde bilgiyi girerek her an bilgileri yenileyip güncelliği koruyabilmektedirler. *Wikipedia*, yakaladığı “güvenirlilik” sayesinde bugün akademisyenden, gazetecesine birçok kişinin başvurduğu öncelikli kaynaklar arasında yer almaktadır. *Wikipedia* dışında günümüzde yaygınlaşan sözlük¹⁹ geleneği de bunun bir başka örneğini oluşturmaktadır. Yalnız bu sözlüklerde yazarlar açıkları ya da açılan başlıklar altında serbestçe -dil kullanımına dahi fazla sınırlamalar getirilmeden- hareket edebilmektedir. Yazılı bilgiye değinildikten sonra video’da benzeri paylaşımı sağlayan *Youtube*’a değinilmesinde fayda vardır. Kişiler, *Youtube* aracılığıyla istedikleri video’ya ulaşabildiği gibi istedikleri video’yu da yayınlatabilmektedirler. Üye olduktan sonra videolar hakkında yorum yapıp tartışarak da farklı görüşlerin bir araya gelmesi söz konusu olabilmektedir.

İnternetin kimsenin özel mülkü olmamasının diğer bir sonucu da bilgiye kolayca ulaşılmasıdır. *Google* gibi arama motorları aracılığıyla da birçok seçeneğin önümüze konması sonucu istenilen seçeneğe ulaşmak, hatta kendi *Google*’ını yaratmak²⁰ ve bunları okumak, izlemek, dinlemek kişinin parmağının ucundadır. Hatta o bilgiyi yukarıda değinildiği gibi kopyalama, dağıtma veya üzerinde eklemeler yapma yoluyla yeni ürün olarak kullanmak da mümkün olabilmektedir.

c. Kolaylık

¹⁹ Türkiye’de bilgiye başvurma kaynağı olarak tercih edilen sözlüklerin başında ekşi sözlük (www.sourtimes.org) gelmektedir. Bunun dışında birkaç üniversite de ; İstanbul (www.itusozluk.com), Uludağ (www.uludagsozluk.com) buna benzer sözlükler oluşturmuştur.

²⁰ Google Chrome adı verilen bu sistem, istediğiniz sayfaları sizin için listeleyerek güncellemelerle size sunmaktadır.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

İnternetin yapısal özelliklerinden üçüncüsüne baktığımızda diğer özelliklerle de beslenen kolaylıştır. Kolaylık İnternetin ticaretten haberleşmeye birçok alanda etkin olmasını sağlasa da çalışma açısından ifade özgürlüğüne ve elektronik oy sistemine fırsat sunduğu ve bunları desteklediği noktada önemlidir. Yaygın kitle iletişim araçlarından farklı olarak İnternette kişilerin bilgi sunması ve bilgiye ulaşması öncelikle fiziksel nedenlerle daha kolaydır. Örneğin, yaygın kitle iletişim araçlarıyla bir yayın yapmak için bant, kâğıt, mekân gibi unsurlar dışında çalışanlara da ihtiyaç vardır.²¹ Ancak İnternet ortamında kişi aynı anda birçok rolü masrafsız şekilde üstlenebilmektedir. Daha önce ayrıntılarıyla değindiğimiz²² *Blog*larda kişiler istedikleri konuyu yazıp yayınlarken aynı zamanda hem yazar hem de yayıncı olmasının dışında farklı yazıları toplayıp editörlük de yapabilmektedir. Böylece yaygın kitle iletişim araçlarından farklı olarak elitlerin belirlediği gündem sınırlarında kalmadan eşit koşullarda gündem belirleme hakkına sahip olabilmektedirler. Buna ek olarak, zaman ve yer kısıtlamasına girmeden özgürce üretebilmektedirler.

Teknik kolaylıklara baktığımızda ise bir sitenin oluşturulması, sunulan anlaşılabilir şemalarla kolaylaşmakta ve hata yapılırsa bile kısa zamanda masrafsızca silinerek ya da değiştirilerek sorun çözülebilmektedir. Bu özellikler sayesinde kişi kolayca *Web 2.0* hizmetlerine dâhil olup bilgiye ulaştığı gibi yorum yaparak da sürece aktif olarak katılabilmektedir.

Sunulan teknik kolaylıklardan diğerlerine baktığımızda; İnternette kişilerin daha hızlı hareket etmesini ve sunulan sınırsız bilgi içinden seçim yapmasını sağlayan sistemler geliştirilmiştir. Bunlardan biri olan “Süzgeçleme” (filtering), bireylere ilgilenmedikleri konuları eleme fırsatı sunarken ilgilendirdikleriyle kişisel bir sayfa oluşturmasını sağlamaktadır. Böylece birey, kişiselleştirme sayesinde yaygın kitle iletişim araçlarından farklı olarak bilgiyi onun yerine seçen, düzenleyen, sıralayan araçları ve istemediği konuları

²¹ Balkin, *op.cit.*, s.18.

²² *Supra.*, s.6.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

bertaraf edebilmektedir. ²³Eleme sistemine ikinci bir örnek olarak RSS' i alabiliriz. Bu sistem ile kişilerin takip etmek istedikleri konularda bilgiler otomatik olarak maillerine gelmektedir.

Sonuç olarak bu imkânlarla birey, bir 'tık' ile istenilen bilgiye kısa sürede ulaşmasının dışında bilgiyi üreten taraf da olabilmektedir. Böylece karşılıklı üretme sürecine kolayca dâhil olan birey demokrasi inşasında önemli rol oynayabilmektedir.

İnternetin demokrasi kültürünü güçlendirmesi ifade özgürlüğüne sağladığı platform dışında haberleşmeye sunduğu kolaylıklarla da olmaktadır. Kısa sürede büyük kitlelere ulaşma imkânı sunan İnternet, yapılacak herhangi bir toplantı için de eşi görülmemiş şekilde hızlı ve geniş çaplı hareket etmeyi kolaylaştırmaktadır. *Snowball* etkisiyle²⁴ gönderilen mailler ulaşan her bir kişinin listesinden diğer listelere ulaşarak haberleşme kısa sürede gerçekleşmekte ve katılım artırılabilir. İnternet özellikle; çevre hareketi, kurumsal sistemde gereğince işlenmeyen meseleler ve ana siyasi sistemin dışında kalan grupların ve bireylerin çeşitli meselelere yönelik örgütlenmesini güçlendirmektedir. ²⁵Bu anlamda dünya çapında insan haklarına yönelik ihlalleri yayınlayan ve ilgili konu için anında kamuoyu oluşturup internet yoluyla baskı mekanizması oluşturmuş baskı mekanizması oluşturmuş "www.witness.org" sitesi önemli yer tutmaktadır.

Şu ana kadar demokrasinin katılımcı yönünün desteklenmesini, İnternetin ifade özgürlüğüne sunduğu fırsatlarla değerlendirmiş olduk. Şimdi ise İnternetin demokrasinin katılımcı yönüne "elektronik oy" sistemi ile sunacağı destekten bahsetmekte fayda vardır.

Bilindiği gibi yönetimin belirlenmesinde genel, serbest ve eşit oylarıyla halkın söz sahibi olması demokrasinin temel koşulları arasında yer almaktadır. Bu noktada doğrudan demokrasi idealinin yaşama geçirilmesi için elektronik oy sistemi olarak sunmaktadır. Elektronik oy, yurttaşların önceden belirlenmiş bir mekâna gitmesine gerek kalmaksızın evde,

²³ Asu Aksoy, "İnternet ve Demokrasi," *Diyalog*, Sayı:1, 1996, s.165.

²⁴ Jacob Rowbottom, "Media Freedom and Political Debate in the Digital Era," 69(4) MLR (2006), s. 502.

²⁵ Manuel Castells, *Ağ Toplumunun Yükselişi- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, C.I., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 529.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

işyerinde ya da başka herhangi bir yerde oy kullanabilmelerini sağlamaktadır.²⁶ Bu hem yurtiçinde çeşitli nedenlerle oy vermeye gidemeyen vatandaşların hem de yurtdışında yaşayan büyük oy potansiyeline sahip vatandaşların katılımını arttıracaktır. Diğer yandan bu sistem oyların daha hızlı sayılmasını da kolaylaştıracaktır. Böylece vatandaşların referandum, ara ve genel seçimlere elektronik oyla katılımı artarken yönetime etkileri ve denetimleri de artacaktır.²⁷

Sonuç olarak kendine has özellikleri ile İnternet yeni bir sosyal organizasyon olarak karşımıza çıkmakta ve sosyal pratiklerimizi değiştirmektedir. Karşılıklılık esasından topluluklar, kültürler, alt kültürler oluşturulurken diğer yandan da birey olma şekillenmekte ve güçlendirilmektedir. İnternet oluşturduğu yeni daha önce örneği görülmemiş platform ile ifade özgürlüğü ve elektronik oy üzerinden katılımcılığı, şeffaflığı sağlayarak demokratik kültürü temsili kurumların ötesine taşıma fırsatı sunmakla birlikte varlığıyla bu kültürü oluşturmaktadır.

B. Geriye Bakan Yüz: Bildiğimiz Demokrasiyle İnternet

Daha önce değindiğimiz gibi, demokrasi için İnterneti çıkış olarak gören birinci görüşün aksine bir de İnterneti yaygın kitle iletişim araçlarından farklı tutmayan bu sebeple de demokrasi adına yeni bir umut söylemini kabul etmeyen ikinci görüş vardır. İkinci görüşe göre de; İnternet, geniş coğrafya ve kitlelere yayılan hızı ve kapsayıcılığı ile daha önce görülmemiş özellikler arz etmektedir. Ancak bu durum İnterneti yaygın kitle iletişim araçlarından tamamen farklılaştırıp onların üzerinde bir konuma taşımamaktadır. Aynı şekilde İnternetin sunduğu platform ile katılımcılığın artırılması kabul edilebilir ancak bu durumun saf bir şekilde demokrasi kültürünü desteklediğini savunmak ve diğer etkenleri düşünmemek

²⁶ Kuzeci, *op.cit.*

²⁷ MehmetBinay (1997), "İnternet Katılımcı Demokrasiye Yeni Boyutlar mı Kazandırıyor?," <www.turkiye.net/mbinay/news/analiz32.htm> (Erişim Tarihi: 24.04.2009).

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

doğru değildir. Çünkü İnternetin kendine has yapısıyla ortaya koyduğu bazı fırsatlar demokrasi karşıtı oluşumları ve uygulamaları da destekleyebilmektedir. Bu iddiaları öne süren ikinci görüşü daha iyi anlayabilmek adına İnterneti, demokrasi için yeni bir açılım olarak kabul edenlerin iddiaları ile karşılaştırmalı bir analiz yaparak ele almakta fayda vardır.

1.Geniş Coğrafya ve Halk Kitlelerine Ulaşan Katılımcı İnternet söylencesi

İnternetin yaygın kitle iletişim araçlarından benzersiz olarak geniş coğrafyalara ve halk kitlelerine yayıldığı ve bu anlamda küresel bir teknoloji olduğu kabul edilebilir bir gerçektir. Ancak üzerinde durulması gereken nokta “benzersiz olarak” kalıbıdır. Eğer bu kalıbı dikkatle incelersek aslında İnternetin ulaşmadığı noktaları da aklımıza getirebiliriz. Küresel bir ağ sistemi olması ve gözle görülmeyen ulusal sınırlar olmasına rağmen bilindiği üzere dünyadaki her bir ülkenin ekonomik, kültürel ve sosyal alt yapısı farklılığı dışında ülkeler içindeki bölgesel farklılıklar da hala yerini korumaktadır. İnternet her ne kadar “ucuz” olsa da bu donanımına sahip olmayan birçok kesim bulunmaktadır.²⁸ Bu nedenle, İnternetin demokratik siyaset biçiminin, önemli bir tartışma, temsil ve karar aracı olarak kabul görmesi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir “Atina demokrasi”sini kurumsallaştırmaktadır. Yani birkaç ülkede nispeten küçük, eğitilmiş ve varlıklı *elit*, sıra dışı bir bilgilenme ve siyasi katılım aracından yararlanarak, yurttaşlıklarını fiilen güçlendirirken, dünyanın eğitimsiz, bilgisayardan uzak kesimleri bu yeni demokratik çekirdeğin dışında kalmış olacaklardır; tıpkı klasik Yunan’da demokrasinin başlangıç dönemlerindeki köleler ve barbarlar gibi.²⁹ Bu noktada İnternetin çok sesliliği üzerine yapılan vurgu düşündürücü olmaktadır.

2- Yapısal Özellikleriyle Farklılıkları Destekleyen İnternet söylencesi

²⁸ İnternet kullanımı gelir dağılımı ile doğru orantılı bir tablo sunmaktadır. Mayıs 2007 verilerine göre internet kullanıcılarının dünyadaki dağılımı sırasıyla %37,5 ile Asya ve Pasifik, %20 ile ABD ve Kanada, %27 ile Avrupa, %9 ile Latin Amerika %2 ile Ortadoğu’dur.

²⁹ Castells, *op.cit.*,s. 528.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

İnternetin bir araya getirdiği farklılıklar ve kendi farklılığının sorgulanması gereken yanları vardır. Bunlar; kişilere sunulan sayılamayacak kadar seçeneğin var olması, bu seçeneklerin herhangi bir merkezce düzenlenmeden serbestçe seçilmesi, kişilerin özgürce oluşturdukları içerikte *interaktif* biçimde muhalif ya da benzeşen düşüncelerle demokratik kültüre katkıda bulunmaları şeklinde sıralanabilir.

a. Sınırsız Seçenek, İzleyici ve Farklılık

Öncelikle çok sayıda seçeneğin olması farklı nedenlerden çok sayıda izleyicinin olmasını sağlamamaktadır. Bu nedenlere bakarsak; bireyler önlerine konulan yüzlerce -bugün sınırsız dense çok da abartılı olmayacaktır- seçenek arasından tercih yaparken fazla zaman kaybetmemek için bir süre “sık kullanılanlar” tekniğini kullansa da daha sonra İnterneti kullandıklarında kafalarında oluşturdukları “kendi süzgeçleriyle” belirli siteleri ya da bu sitelerde yer alan *linkleri* ziyaret etmeye başlamaktadır. Bahsedildiği üzere *Bloglar* gibi *Web 2.0* teknolojileri içerikleri ile her ne kadar çeşit sunsa da bunların hepsini okumak mümkün olmadığından ilgilenilen içerikte oluşturulan listelere yönelik eğilim artmakta ve bu da çeşitliliğin işlevselliği ortadan kaldırmaktadır. Diğer bir sonuç olarak da, bir süre sonra reytingi yüksek *Bloglar* sabitlenmekte ve izleyicisi artan *Bloglar* yine bunlar olmaktadır.³⁰ *Bloglardaki* eğilimlerin her ne kadar *interaktif* süreci destekler nitelikte olduğu öngörülmüş olsa da buna karşıt eğilimler için de sistemler mevcuttur. Örneğin kişiler yaptıkları sözleşmede bazı içeriklerin görülmesini belirli kişilerle sınırlayabilir. Böylece farklılıkları bir arada bulundurmamak o kişinin demokrasi kültürüne içkindir. Kişi istemediği görüşteki kişilerin sayfasına ulaşmasını engelleyebileceği gibi yorumlarını da silebilmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan tablo kendine yakın bulduğu kişilerden oluşturulan özünde farklılıkları çok da barındırmayan bireyin otoriter olduğu topluluktur.

³⁰ Rowbottom, *op.cit.*, s. 502.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

Sunulan çeşitlilikle ilgili problematiklerden biri de güvenilir bilgiyi bulmakta yaşanan zorluklar sonucu bireylerin eski eğilimlerine yönelmesidir. Yaygın kitle iletişim araçlarının birçoğu bugün internet aracılığıyla da varlığını sürdürmektedir. Gazete, dergi ya da televizyon kanalları kısıtlı yer ve zaman ya da içerik nedeniyle yayımlayamadıkları birçok şeyi sitelerinde izleyicileriyle paylaşmaktadırlar. Kişilere paylaşılan haberler üzerinden yorum olanağı sunularak da *interaktif* süreç başlatılmaktadır. Bugün BBC, Washington Post gibi yaygın kitle iletişim araçlarının önde gelen isimleri İnternet’te de başatlığını korumaya devam etmektedir.³¹

Bu eğilimleri destekleyen *RSS*, *Filtering* “süzgeçleme” gibi sistemler kişiselleştirmeyle aslında bireyleri tekrar iç dünyalarına kapatmaktadır. Birey bu sistemleri kullanarak yalnızca kendi ilgisini çeken başlıkları, konuları okuma fırsatını kullanıp ilgi duymadığı zaman kaybına neden olan diğer görüşleri dışlamaya yönelmektedir. Bunun sonucunda da bir süre sonra bahsedilen *interaktif* kültür oluşturma sürecinin sona ermesi kutuplaşmaların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Unutmamak gerekir ki demokrasi farklılıklardan beslenen ve çeşitli tesadüflerle farklılıkların, muhalif görüşlerin buluşmasıyla kendini yenileyip varlığını sürdüren bir yapıdır. Bu durum aynı zamanda paylaşılan yaşamlar için de son derece önemlidir. Çünkü ortadan kalkması halinde demokrasinin beslenmesinden hatta varlığını sürdürmesinden söz etmek güçleşecektir.³²

b. Seçenekleri oluşturan Egemen Birey

³¹ Hansard Society’nin raporuna göre 2005’teki İngiltere genel seçimlerinde en çok ziyaret edilen site BBC iken diğer siteler doğal olarak engellenmiş olmuştur. *Ibid.*, s.502.

³² C. Sunstein, *Republic.com*, Princeton University Press, 2001, s.10.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

İkinci unsur seçenekleri belirlemenin bireyin tamamen kendi elinde olduğu düşüncesinin olduğu gibi kabul edilmesi sorunudur. Hâlbuki madalyonun öteki yüzünde durum farklıdır. Bugün en yaygın bilgiye ulaşma yöntemi internetteki arama motorlarıdır. Arama motorlarının birçoğunun içerik sınırlaması “*Terms of Service*” adı altında yapılır. Buna göre bilgilerin yer aldığı kaynak site ve kaynak sitenin içinde yer alan bağlantılar (links) üzerinde denetim ve gözetimle sınırlamalar yapılmaktadır. Örneğin *AOL* bu sınırlamaları barbar dil kullanımını içermesi durumunda yaparken *Yahoo*, rasyonel bir insanın rahatsız edici, utandırıcı ve uygunsuz bulduğu kanunlara aykırı içeriğe göre yapmaktadır. Dünyada en yaygın olan bilgi arama kaynağı *Google* örneğine bakarsak hassas olarak nitelediği politik, dinsel ve kritik sosyal konular içerikli yorumları barındıran sayfalara *link* vermeyi dışlamaktadır.³³

Bilgiye ulaşmak için öncelikli olarak başvurduğumuz bu sitelerin özel sektörün elinde olması göz önünde bulundurulmayan diğer bir unsurdur. Özel sektörün elinde olan birçok site içerik sınırlamalarını belirttikleri muğlâk kurallar üzerinden yapmakta ve sponsorluk üzerinden sitelerinde linklere yer vermektedirler.³⁴ Görüldüğü gibi İnternet, bu noktada *adem-i merkezi* ve kimsenin özel mülkü olmaması niteliğinden uzaklaşmakta ve bireyler esasında önlerine birilerinin sıraladığı seçenekler üzerinden tercih yapabilmektedirler. Sıralanan bu seçeneklerin oluşturulması da eşitlik ve farklılıktan çok sponsorluk ve sınırlandıran ilkeler üzerindedir.

c. Yaratıcılığın Kaynağı

³³ Dawn C. Nunziato, “The Death of the Public Forum in Cyberspace,” 20 Berkeley Tech. L.J, 1115(2005), s.5–6.

³⁴ *Ibid.*, s.3.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

Üçüncü unsura değinirsek bireylerin özgürce oluşturdukları içeriklerin “yeni” niteliğinin çetrefilli olmasıdır. Yazarların *Bloglarda*, *Forumlarda*, sitelerinde tartıştıkları konuların kişisel düşüncelerinin ürünü olabileceği doğrudur. Ancak bu tartışmalar tamamen yenilik ortaya koyan bir yaklaşımla olmamaktadır. Yazarlar; çoğu zaman yaygın kitle iletişim araçlarının gündeminden yola çıkarak -örneğin bir önceki akşamki TV programı, gazeteden veya TV’den öğrenilmiş bir haber, film vs. - postlar oluşturmakta ve esasında oluşturulmuş gündemler üzerine eklemeler yaparak yani eskiyi “değiştirerek” yeni bir ürün çıkarmaktadır.³⁵ Hatta kimi zaman eklemeler yapılmadan doğrudan bu gündemlere yönlendirme *Bloglarda* söz konusu olabilmektedir. Yani İnternet doğrudan eşi görülmemiş bir yenilik sunmaktan çok var olan üzerinden bir inşaa sürecine gitmekte ve gündem yine belirli bir kesim tarafından belirlenmektedir.

Sonuç olarak, geleneksel kitle iletişim araçları uzun zamanın yerleştirdiği kültürle hala büyük ve istikrarlı izleyici kitlesine sahiptir.³⁶ Her ne kadar İnternet herkese söz söyleme hakkı sunsa da bunun işlevselliği iki konu üzerinde tartışmalıdır. Birincisi, İnternette fazla sayıda konuşmacı olmasına rağmen her konuşmacının aynı oranda izleyiciye sahip olmaması ile ortaya çıkan farklılık ve eşitlik içinde mi demokratik kültür inşaa ediliyor? İkincisi, geleneksel kitle iletişim araçlarının kaynaklarından beslenerek İnternet üzerinde eski olanın yenilenmesi üzerinden yaratıcılığın ne kadar yeni ve yaratıcı olabileceğidir.

3. Demokrasiye Olduğu Kadar Otoriter Rejimlere ve Tutumlara Hizmet eden İnternet

³⁵ Rowbottom, *op.cit.*, s. 507.

³⁶ Balkin, *op.cit.*, s.9.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

İnternetin aslında kendine has özellikleri ile yaygın kitle iletişim araçlarından çok da ayrılmayarak demokrasi kültürüne sağladığı zemini tartıştıktan sonra bir de demokratik olmayan uygulamalar için de kaynaklık edebileceğine yer vermekte fayda vardır.

İnternet'in ve benzeri teknolojilerin demokrasiyi destekleyen yapısal özellikleri olsa da aynı zamanda otoriter rejimlere ve tutumlara hizmet etmesi de söz konusu olabilmektedir.

Kamuoyunu etkilemek için etkin araçlardan biri olan İnternet demokrasi karşıtı düşünceleri benimseyen kişi, topluluk ve örgütlerce de kullanılabilir. Otoriter devletler propagandalarını bunun üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Yine de farklı düşüncelerin yayınlanması engellenmedikçe demokrasinin düşüncüyü açıklama özgürlüğü çerçevesinde bu durum göz ardı edilebilmesi mümkündür.³⁷

Bireylerce otoriter rejimlere ifade özgürlüğü üzerinden katkıda bulunabileceği gibi devletin İnternet yoluyla otoriter uygulamalarda bulunması da söz konusu olabilir. Devletler İnterneti bireyleri izleme, gözetleme alanı olarak kullanabilmektedirler. Öyle ki bugün *Facebook* gibi siteler üzerinden kişinin özel hayatına ait bilgilere dahi kolaylıkla ulaşılabilen ve çeşitli takipler bu bilgiler üzerinden yapılabilmektedir. İnternetin sunduğu bilgiler üzerinden otoriter uygulamalara gidebilen devletin varlığı dışında İnternette oluşan katılımcı ruha *paternalist* bir yaklaşımla çeşitli sınırlamalar, engellemeler koyabilen otoriter tutumlarda bulunan devletin varlığından da söz edebiliriz. Bu sınırlamalar devletlerin kendi tarihi, kültürel, siyasal, dinsel, yapısal ve ahlaki değerlerine ilişkin geleneksel sınırlamaların internete yansıması şeklinde olmaktadır.³⁸

III. DEĞERLENDİRME: PHENOMENA: İNTERNET

³⁷ Kuzeci, *op.cit.*

³⁸ Akdeniz ve Altıparmak, *op.cit.*, s.6.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

Gerek İnterneti, demokrasi adına yeni bir açılım gerekse yaygın kitle iletişim araçlarından çok da farklı olmayan bir yapı olarak görenlerin öne sürdüklerine baktığımızda her birinin kendi içinde farklı doğruluklara sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunun arkasında kuşkusuz, İnternetin tek başına teknolojik bir niteliğe sahip olmaması aynı zamanda sosyal, politik, kültürel bir olgu olması yatmaktadır. Çünkü her şeyden önce kullanıcısı insandır. Bu nedenle insanın doğasını her yönüyle yansıtan özellikler taşımaktadır. Sanal ve gerçek âlem olarak ayırdığımız bu iki dünyaya baktığımızda; gerçek dünyadaki eğilimlerin sanal âlemde çok da farklı olmadığı tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kişiler gerçek dünyada farklılıklara ne kadar açıksa aslında sanal âlemde de o kadar açıktır ve seçeneklerini ona göre belirleyip çoğaltmaktadır. Kişiler gerçek dünyada ne kadar kendine benzer gruplarla tartışmaktan hoşlanıyorsa ve içine kapanıksa aslında sanal âlemde de o kadar benzer gruplar içinde yer alıp kendine yakın görüşleri ve ilgi alanlarını seçip hareket etmektedir. Yalnızca İnternet bu eğilimlerin radikal boyutlara ulaşmasına aracı olabilmektedir.

Sonuç olarak teknoloji kendiliğinden sosyal, politik, kültürel sorunları çözmez. İnternet de diğer araçlar da kendiliğinden demokrasiyi getirmez. Ancak insanların demokrasi ve tartışma kültürünü etkilemede önemli bir araç olarak kullanılabilir. İnterneti küresel bir ağ sistemi olarak alırken aynı oranda genellemelere gidersek indirgemeci yaklaşımın sınırlarına, yarattığı boşluklara takılırız. İnternet toplumsal bir olgu olarak, o toplumun eğilimleri, tarihselliği diğer bir deyişle ekonomik, sosyal, kültürel alt yapısıyla birlikte ele alınarak demokrasi ile ilişkilendirilmelidir. Bu nedenle internetin geniş kitlelere ulaşması yönünde faaliyetlerde özel sektör, kamu ve sivil toplum kuruluşlarına görevler düşmektedir. Bunlarda internet kafelerin yaygınlaştırılması, belediyelerin meydanlarda bedava internet imkânı sunması, halk kütüphanelerinde internetin kullanılması gibi adımlarla birlikte eğitimle desteklenen süreçle mümkün olabilir.³⁹

³⁹ Mustafa Akgül, “İnternet Notları :\ İnternet, Demokrasi ve Türkiye,” <<http://akgul.web.tr/yazilar/cbt/cbt-not3.html>> (Erişim Tarihi: 25.04.2009).

IV. TÜRKİYE, İNTERNET ve DEMOKRASİ

1990'ların ortalarından itibaren yaygınlaşan İnternet kuşkusuz günümüze kadar bu yayılışı artarak sürdürmüştür. Çalışmamız açısından bu artışın önemi Türkiye'de İnternetin demokrasi kültürünü nasıl etkilediğini çözümlmek ve bu çözümllemeyle ikinci bölümde yaptığımız kapsamlı tartışmaları Türkiye örneği üzerinde somutlaştırmaktır. Bu çözümlleme, İnternetin iki görüş tarafından değerlendirilen özelliklerinin Türkiye İstatistik Kurumu anket sonuçlarındaki verilerle karşılaştırılmasıyla ele alınacaktır. İnternet'in yaygınlaşmasını göstermek adına 1997–2008 verilerinin bir kısmı karşılaştırılacak olsa da asıl olarak 2008 yılı İnternet kullanımı ve nitelikleri üzerinde durulacaktır.

A. Geniş coğrafya ve halk kitlelerine ulaşan internet ve demokrasi

“ 1997'den 2008'e Türkiye'de bilgisayar ve İnternet kullanımı artarak yaygınlaşmıştır.”

1997 yılında Türkiye'de kentli hanelerin yalnızca % 6,5'i bilgisayar sahibi⁴⁰ iken 2008 yılında Türkiye genelinde bu oran toplam %38,1'dir. 1997 yılında evdeki bilgisayarların yalnızca altıda biri İnternete bağlı iken 2008 yılında toplamda bu oran %35,8'dir.⁴¹ Görüldüğü gibi 1997'den bu yana bilgisayar ve internet kullanımı yalnız kentli hanelere değil Türkiye geneline yayılan bir grafik çizmektedir. Zamanla bilgisayar ve internet kullanımının coğrafi ve kitleler arası yayılması söz konusu olsa da ortaya çıkan bir diğer tablo bu dağılımın bölgeler arasında farklılık göstermesidir.

⁴⁰ TÜBİTAK (2002), “Bilgi toplumu politikaları üzerine bir değerlendirme: Dünya ve Türkiye,” <http://www.bilten.metu.edu.tr/web_2002_v1/tr/docs/dunya_bilgi_toplumu_zirvesi/TUBITAK-Bilgi%20Toplumu%20Politikaları%20Degerlendirmesi.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2009).

⁴¹ TÜİK(2008), “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması,” <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=60&tb_adi=Bilişim%20Teknolojileri%20Kullanımı&ust_id=2> (Erişim Tarihi: 18.05.2009).

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

“Bölgeler ve bölgeler içinde kent ve kırsal kesim arasında bilgisayar ve İnternet kullanımı dramatik farklılıklar göstermektedir.”

2008 yılı Türkiye’de bölgelerarası bilgisayar ve internet kullanım oranları dağılımına bakıldığında sıralamada bilgisayar kullanımında Marmara bölgesi ilk sırada yer alırken Karadeniz bölgesi ikinci sırada yer almaktadır. Güney Doğu Anadolu bölgesi ise açık ara farkla bu bölgelerin gerisinde kalmaktadır.⁴² Aynı zamanda Türkiye’de bilgisayar sahibi olan hanelerin aşağı yukarı yarısında internet erişimi bulunmaktadır. Bölgeler içinde farklılıklar olduğu gibi kent ve kırsal kesim arasında da farklı oranların ortaya çıktığını görmekteyiz. Türkiye genelinde kentli hanelerin bilgisayar kullanımı %46,8 iken kırsal kesimin %22,1’ dir. İnternete bağlı bilgisayarların da %44,6’sını kentli haneler oluştururken %19,7’sini kırsal kesim oluşturmaktadır.⁴³ Aşağı yukarı bu kullanım yarı yarıya kent ve kır arasında değişmektedir.

Sonuç olarak ortaya çıkan tablo açıktır; İnternet ve bilgisayar kullanımı bölgeler ve bölgeler içinde kent ve kırsal kesim arasında alt ve üst gelir gruplarına göre dengesiz bir dağılım göstermektedir. Bu da gösteriyor ki İnternetin “geniş” coğrafyalara ya da “geniş” halk kitlelerine yayılması altında kastedilen farklılıklar gelir oranı ile doğru orantılı işlemektedir.⁴⁴ *Janus*’un birinci yüzünün ileri sürdüğü internetin ucuzluk yapısal özelliğiyle farklı

⁴² Sadi S. Seferoğlu, Avcı Ümmühan ve Kalaycı Esin, “Sayısal Uçurum: Türkiye’deki Durum ve Mücadelede Uygulanabilecek Politikalar,” < tbd.wmv.gen.tr/Bilisim08/Bildiriler/S.%20Sadi%20SEFERO%DOLU.doc,> (Erişim Tarihi: 18.05.2009).

⁴³ TÜİK(2008), “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması,” <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=60&tb_adi=Bilişim%20Teknolojileri%20Kullanımı&ust_id=2, > (Erişim Tarihi: 18.05.2009).

⁴⁴ Hane gelirinde bölgeler arası farklılıklar bakıldığında, en düşük gelir diliminin yüzde 45’ini Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin oluşturduğu görülüyor. Bu bölgeyi yüzde 36.38’le Kuzeydoğu Anadolu, yüzde 32.90’la Ortadoğu Anadolu Bölgesi izliyor. İstanbul, Doğu ve Batı Marmara ise gelir oranları diğerlerine göre en yüksek bölgeler olarak öne çıkıyor. Bu oranlara kent-kır ayırımını da yaparak bakıldığında ilk çarpıcı bulgu, en düşük gelir dilimi oranlarının kırlarda kentlerinkine oranla en az 2 kat ve daha fazla oluşudur. Bu da kır ve kent arasındaki gelir dağılımının bölgeye göre değişimsiz uçurum haline geldiğini gösteriyor. Milliyet(2007), “Bölgelere göre Gelir Dağılımı,” < <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/20/guncel/agun.html>> (Erişim Tarihi: 17.05.2009)

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

kesimlerden insanların bir araya gelerek eşitçe fakir-zengin ayrımı yapılmadan ifade özgürlüğü ile demokratik kültüre katkı bulunması *illüzyon* olmaktadır.⁴⁵

B.İnternet Kullanımının Yaş, Eğitim ve İş durumu ile oranı ve Demokrasi

“Bilgisayar ve İnternet en çok genç kesim tarafından kullanılıyor.”

2008 yılındaki verilere göre bilgisayarın %58,3 ve internet kullanımının %55,0 ile en yüksek olduğu yaş grubu 16–24’tür. Bu oran 65–74 yaş grubuna çıkıldığında sırası ile %1,6 ile % 1,4’e kadar düşmektedir.⁴⁶

“ Eğitim durumu yükseldikçe İnternet ve bilgisayar kullanım oranı da artmaktadır.”

Eğitim durumuna göre en fazla bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla %87,9 ve %87,2 ile yüksekokul, fakülte ve üstü mezunlarıdır. Bunu % 67,2 bilgisayar ve % 64 İnternet kullanımı ile lise ve dengi okul mezunu bireyler takip etmektedir.⁴⁷

“İşverenler, ücretli çalışanlardan daha fazla bilgisayar ve internet kullanma olanağına sahiptir.”

Anket uygulama dönemindeki işgücü durumu dikkate alındığında ise işverenlerde bilgisayar ve İnternet kullanım oranları sırasıyla % 70 ve % 66,3 iken ücretli ve maaşlı çalışanlarda ise bu oran sırasıyla % 61,4 ve % 58,6’dır. Aynı oranlar işsizlerde sırasıyla % 49,9 ve % 47,8’dir.⁴⁸

Yukarıda ele alınan yaş, eğitim ve iş durumu kategorileri göstermektedir ki İnternette bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma fırsatına sahip olma eşit fırsatlarda olmamaktadır. Yaş grubu verilerinden anlayacağımız üzere, İnternet *Janus*’un ileri bakan

⁴⁵ *Supra.*, s.7.

⁴⁶ *Infra.*, s.29.

⁴⁷ *Infra.*, s.29.

⁴⁸ *Infra.*, s. 29.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

yüzünün ileri sürdüğü kolaylık özelliği yaş oranı arttıkça işlevini yitirmektedir.⁴⁹ Eğitim durumu da bu tezi destekler niteliktedir. İşveren, ücretli çalışan ve “işsizlere” baktığımızda tıpkı coğrafi dağılımlarda olan dengesizliğin bu kesimde de gelir dağılımdan kaynaklandığını görüyoruz. Bununla birlikte eğitim ve yaş verileri ile iş durumu birlikte değerlendirildiğinde üniversiteye giden çalışmayan öğrencilerin en fazla internet ve bilgisayar kullanım oranını gösterdiğini görmekteyiz. Bu sayede farklılıkların önündeki gelir durumundan kaynaklanan engel kendini eğitim ve yaş oranı ile dengeleme fırsatı bulmaktadır.

C. İnternetin Kullanım Amacı, *İnteraktiflik* ve Demokrasi

2008 yılındaki verilere göre İnternet kullanım amaçları 28 farklı başlık altında Türkiye genel toplam, kent ve kır oranları olmak üzere üç farklı veri ile ortaya konmuştur. Bu amaçların tümünden ziyade çalışma için kilit noktada olanlara bakarsak,

“ İnternet en fazla gazete ya da dergi okumak, haber indirmek için kullanılmaktadır.”

“Bireyler demokratik interaktif sürece yorumlar ya da ortaya koydukları konular üzerinden katılmaktan çok izlemeyi(okumayı) tercih ediyorlar.”

Amaçların zirvesinde %76,0 ile *gazete ya da dergi okuma, haber indirme* yer almaktadır. Buradan yola çıkarak Türkiye’deki eğilimin *Janus*’un geri bakan yüzünde olduğu gibi hala geleneksel basın yayının gündemlerine bağlı izleme yapmak olduğunu görebiliriz.⁵⁰ Belirlenen bu gündemlere *interaktif* katılımları ise *sohbet odalarına, haber gruplarına veya çevrimiçi tartışma forumlarına mesaj göndererek* gerçekleştirme amacı altında ele alırsak egemen eğilime oranla yaklaşık olarak 1/3 yani %24,4’tür. Bu noktada kişilerin internetteki *interaktif* ve gündem belirleyen egemen rolleri arka plana düşmektedir. Aynı şekilde *öğrenme*

⁴⁹ *Supra.*, s.9-11.

⁵⁰ *Supra.*, s.15.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

*amacıyla internete başvuruların oranı %31 ile interaktif süreci gerçekleştirenlerden fazladır.*⁵¹

“İnternette paylaşılan ürünler yazılı metin olmaktan çok, fotoğraf, video, müzik ve sinemadır.”

Yalnız ikinci bölümde yapılan tartışmalarda değindiğimiz bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Kişisel sayfa oluşumuna fırsat veren *Weblog* gibi platformlarda bireyler içerik belirlerken yaygın kitle iletişim araçlarının belirlediği konuları ele alan, onları yorumlayan, onlara fotoğraf video gibi ekler koyarak yeni bir ürün çıkaran tutum sergiliyorlardı. İçeriği yine yaygın kitle iletişim araçları belirlese de kişiler eski olanı yaratıcılıkları ile yeni bir forma dönüştürüyor, geniş kitlelere kısa sürede dağıtımını kolayca ve ucuz olarak gerçekleştiriyordu. Sonucunda bunlar yeniden yorumlarla ya da eklerle yeni bir üretim sürecine girdiğinde *interaktif* bir demokrasi kültürüne hizmet ediyordu.

Keza Türkiye’deki oranlara baktığımızda, *kendi oluşturduğunuz metin, görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri herhangi bir web sitesine paylaşmak üzere yükleme oranı %12,1 iken weblog oluşturma ve muhafaza etme %3,9 dur. Ancak bu weblogları okuma oranı oluşturmaya oranla daha fazla olup %4,9’dur. Bu sitelerdeki ilgililenen başlıkları seçip takibini sağlamak için kullanılan RSS gibi sistemler ve bu bilgilere ulaşmaya yardımcı olan arama motorlarının kullanım oranı %3,7’dir.*⁵² *Weblogların okunma ile RSS gibi sistemlerin kullanım oranını birlikte ele aldığımızda; okunan siteler tekrar ziyaret edilmek için takibe alınmaktadır. Bu da insanların sürekli farklı yazarları farklı konuları okumaktansa belirli yerlerde takılıp kaldığını bu sebeple çok çeşitlilik içinde bazı weblogların çok izlenen niteliğe sahip olurken bazılarının sönük kaldığını göstermektedir. İnternet adem-i merkeziyete olanaklar sunsa da eğilimler bazı sitelerin tekelleşmesine ve bu noktada yaygın kitle iletişim*

⁵¹ *Infra.*, s.30.

⁵² *Infra.*, s.30.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

araçlarından çok da uzaklaşmayan bir yapıya tekrar dönüş söz konusu olmaktadır. Çünkü birçok konuşmacının olması birçok izleyici sağlamamaktadır.⁵³

“İnternet en fazla haberleşme ile kolaylık ve ucuzluk sunmaktadır.”

Amaçların sıralanışında ikinci ve üçüncü sıraya baktığımızda internetin insanlara en fazla kolaylık ve ucuzluk sağladığı alanlardan biri haberleşmedir. İnternet üzerinden *Mesaj gönderme/alma* %74.00 iken *Anlık ileti gönderme* (Chat, Msn, Skype, başkaları ile gerçek zamanlı yazışma) %69,7’dir.⁵⁴ Ama bu ucuzluğun her kesime aynı fırsatları sunmadığına daha önce değinmiştik. Buradaki ucuzluk diğer kitle iletişim araçlarına göre.

“İnternet kullanımında bölgeler ve bölgeler içi farklılık amaca yönelik fayda görmeye de yansımıştır.”

Amaçlar arasındaki dağılıma Türkiye genel toplamında baktıktan sonra kent ve kır arası internet kullanım araçlarının dağılımındaki farklılıklara bir bakalım. 28 başlık altında sıralanmış amaçlarda kent dört amaç dışında kırsalın üzerinde kullanım oranı göstermiştir. Kırsalın öne çıktığı bu amaçlar %72,1 ile *Anlık ileti gönderme (Chat, Msn, Skype, başkaları ile gerçek zamanlı yazışma)*, % 67,6 ile *Müzik indirme ya da dinleme (web radyo hariç)*, %24,3 ile *Sinema filmi, kısa film veya video dosyası indirme ya da film izleme (web TV hariç)* ve %24,4 ile *Bilgisayar ve video oyunları indirme, güncellemedir.*⁵⁵

Sonuçlar göz önünde tutulduğunda; kent ve kır arasında amaca yönelik kullanımlarda büyük farklılıklar yoktur. Yukarıda sayılan birkaç amaç dışında kentin kullanım oranları kıra göre daha yüksektir. Bu dört amaç da kırsalın yüksek çıkması kuşkusuz Türkiye’nin başta ekonomik olmak üzere kültürel ve sosyal alt yapısı ile ilişkilidir.

⁵³ *Supra.*, s.8-9.

⁵⁴ Haberleşmenin içeriğinin bilinmemesinden ötürü demokratik kültür açısından tartışmak doğru analiz yapmak için yeterli değildir.

⁵⁵ *Infra.*, s.30.

D. Devletin İnternete Karşı Tutumu ve İnterneti Kullanım Amacı

Türkiye’de devletin internete karşı tutumu ve uygulamaları 2007 yılından kabul edilen, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunun, içeriği çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu yasa içeriği ve mahkemelerce uygulanması itibariyle anayasa ve AİHM tarafından geliştirilen zorunluluk ve orantılılık testlerinin gereğini yerine getirememektedir.⁵⁶

Muhafif görüşler dışında “*Geocities.com*” ve “*Youtube*” ve “*Wordpress.com*” un gibi farklı görüşleri bir araya getirip demokratik kültürü katılımcılık ve ifade özgürlüğü üzerinden destekleyen siteler, hukuka aykırı içerikten ötürü engellenmektedir. Bu engellemelerde yalnızca içeriği hukuka uygun olmayan sayfa kaldırılmamakta tüm site ulaşımına engellenmektedir.

Diğer yandan siyasi içerikli sitelerin kapanmasının gerekçelerinin söylenmemesi zorunluluk ilkesini ve tekrar orantılılık ilkesini sorgulatır duruma getirmektedir.⁵⁷ Bu yasayla birlikte devletin İnterneti, ifade özgürlüğünün vuku bulduğu demokratik bir platform olarak görmekten çok iktidarına karşı tehlike oluşturan bir platform olarak gördüğü de söylenebilir. Her iki görüşün bu yaklaşımlara tutumu birleşerek *Janus*’un başı altında aynılaştırmaktadır. Her iki tutum da İnternetin demokratik kültüre hizmet etmesi için engellenmenin karşısında durmaktadır.

⁵⁶ Akdeniz ve Altıparmak, *op.cit.*, s. 164.

⁵⁷ *Ibid.*, s.166.

V.SONUÇ

İnternet, Türkiye’de de diğer ülkelerden farksız olarak yalnızca bir teknoloji ve sanal âlem değil ekonomik, kültürel ve siyasal bir olgudur. İnternet ilk çıktığı andan itibaren kuşkusuz yaygınlaşmış hatta bugün neredeyse herkesçe bilinen bir kavram olmuştur. Ancak İnternetin kullanımı ile demokrasi kültürüne etkisi bireyin, toplumun, devletin karakteri ve bunların eğilimleriyle doğru orantılı olmuştur.

İnternetin coğrafya ve halk kitlelerine dağılımına bakıldığında ekonomik ve kültürel unsurların etkisi kendini göstermiştir. Aynı durum İnternet kullanımının yaş, eğitim ve iş durumu ile bağlantılı olarak artış ya da azalma gösterdiği ortaya çıkmıştır. Örneğin 16–24 yaş grubu gençlerin en fazla İnternet kullanan kesimi oluştururken yaş grupları yukarıya çıktıkça neredeyse internetin hiç kullanılmayan düzeye kadar düşmesi bizlere gerçek hayatı yansıtmaktadır. Bilindiği üzere genellikle, gençler yeniliklere daha açık ve merak eden girişimci ruha sahipken yaşlılar daha muhafazakâr, eski eğilimlerini koruyan niteliğe sahiptir. Kuşkusuz bunda öğrenme yaşının da etkisi vardır. Bu noktada, her şey gibi internetin de kullanım zorlukları olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Eğitim ve iş durumuna bağlı olarak internet kullanımına baktığımızda ise üniversite öğrencilerinin tıpkı gerçek hayatta düzenlenen kültürel ve bilimsel faaliyetlerdeki⁵⁸ gibi en yüksek katılım oranını gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Devletin tutumunun da gerçek hayattakinin yansıması olduğunu söylemekte de sakınca yoktur. Keza, Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde en temel sorunlarından biri

⁵⁸ TÜİK(2008), “2007 Kültürel ve Bilimsel Faaliyetler Araştırması,” <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=15&tb_adi=Kültür%20İstatistikleri&ust_id=5>(Erişim Tarihi: 17.05.2009).

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

ifade özgürlüğüdür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir dizi “10. Madde” davasında, Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini (“AİHS”) ihlal ettiği hükmüne varmıştır.⁵⁹

Sonuçlar değerlendirildiğinde ortaya çıkan tabloya ilk bakıldığında İnternetin demokrasi ile ilişkisi; ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıkların etkisiyle Antik Yunan’daki Atina demokrasisi⁶⁰ anlayışından çok da farklı olmadığını düşündürebilir. Ancak İnternet kullanımındaki dengesizlikler gerçek hayattan bazı noktalarda ayrılarak farklılıkları oluşturma noktasında denge de sağlayabildiğini unutmamak gerekir. Örneğin İnternet kullanım oranı *işgücüne dâhil olmayan öğrenciler arasında %82,2 ile İş durumuna göre internet kullanmada %66,3 ile en yüksek orana sahip işverenlerden daha fazladır*. Bunda kuşkusuz gençlerin ilgi ve zamanla bağlantılı internet kullanımının etkisi vardır. Diğer yandan denge, gerçek hayattan farklı olarak kullanılsın kullanılmasın en azından sınırsız sunulan seçeneğe sahip olma noktasında kurulmaktadır.

Sonuç olarak İnternet artık yaşamımızda geri dönülemez bir şekilde vardır. Dünyanın en hızlı yayılan küresel ağı olarak da bunun önüne geçmek de şu an için söz konusu değil gibi gözükmektedir. Bu nedenle yaşamımızla bu platformu uyumlaştırmakta fayda vardır. Çünkü her ağ, sistemi içinde yer alanlara fırsatlar sunarken ağın içinde yer almayanları dışlar.⁶¹ Bireyin İnterneti mekân olarak kabul edip zamandan bağımsızlaşma sonucunda sunduğu fırsatları değerlendirmesi için her iki koldan eğitilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu da; kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları hatta vatandaşlar tarafından eğitimle ve yasal uygulamalarla gerek gerçek âlem dediğimiz alanda gerek sanal âlemde karşılıklı bir süreçle gerçekleşmelidir. Ancak bu gerçekleştiğinde küresel bir platform olan internette “vatan-daş” gibi bilinçlenmiş interneti demokratik kültürün bir parçası olarak gören ve kullanan “ağ-daş” kavramına zamanla ulaşabiliriz.

⁵⁹ Akdeniz ve Altıparmak, *op.cit.*, s.4.

⁶⁰ *Supra.*, s.13.

⁶¹ Castells, *passim*.

VI. EKLER

EK-1: TÜİK Ocak-Mart 2008 içinde bireylerin yaş grubu, eğitim ve anket uygulama dönemindeki(17-30 Nisan)işgücü durumuna göre bilgisayar ve İnternet kullanım oranları (%)

2008

	Bilgisayar – Computer			İnternet – Internet		
	Toplam Total	Kadın Female	Erkek Male	Toplam Total	Kadın Female	Erkek Male
Yaş grubu – Age group						
16 – 24	58,3	49,2	68,4	55,0	45,4	65,6
25 – 34	43,4	31,7	54,8	41,1	30,1	51,8
35 – 44	30,4	20,9	39,8	27,9	20,1	35,6
45 – 54	20,0	12,3	27,5	18,9	11,5	26,1
55 – 64	6,9	2,1	11,8	6,5	1,9	11,2
65 – 74	1,6	0,7	2,6	1,4	0,7	2,2
Eğitim Durumu - Education level						
Bir okul bitirmede - Literate without a diploma	2,7	1,4	6,9	2,2	1,1	6,2
İlkokul - Primary school	11,6	7,0	16,4	9,6	5,9	13,6
İlköğretim/Ortaokul ve dengi - Secondary and vocational secondary school	44,2	39,0	48,0	40,8	35,9	44,3
Lise ve dengi - High and vocational high school	67,2	61,6	71,3	64,0	58,2	68,3
Yüksekokul, fakülte ve daha üstü - Higher education	87,9	86,9	88,5	87,2	86,2	87,9
İşgücü Durumu - Employment situation						
İşgücüne dahil olanlar – In labour force						
Ücretli ve maaşlı – Regular employee	61,4	71,2	58,2	58,6	68,0	55,6
Yevmiyeli - Casual employee	16,0	12,3	16,9	13,1	10,5	13,7
İşveren - Employer	70,0	59,0	71,5	66,3	48,8	68,6
Kendi hesabına çalışan - Self-employed	25,0	19,5	25,5	21,7	18,4	22,0
Ücretsiz aile işçisi - Unpaid family worker	13,7	6,9	30,1	12,3	5,8	28,0
İşsiz - Self-employed	49,9	59,6	43,5	47,8	57,1	41,7
İşgücüne dahil olmayanlar						
Ev işleriyle meşgul – Houseworks	11,0	11,0	15,8	10,0	9,9	13,9
Emekli – Retired	13,5	18,0	12,2	12,6	16,7	11,4
Öğrenci - Student	86,1	82,4	89,4	82,2	77,9	86,2
Çalışmak istemiyor – Not want to work	30,8	32,0	28,9	28,3	32,9	20,2
Engelli - Disabled	4,4	2,1	6,7	5,4	3,2	7,6

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

EK-2: Ocak-Mart 2008 İnternet Kullanan Bireylerin İnterneti Kişisel Kullanım Amaçları

Amaçlar - Purposes	Türkiye	Kent	Kır
1 Gazete ya da dergi okuma, haber indirme - Reading or downloading online newspapers / news magazines	76,0	76,9	72,1
2 Mesaj gönderme/alma - Sending / receiving e-mails	74,0	75,1	69,4
3 Anlık ileti gönderme (Chat,Msn,Skype,başkaları ile gerçek zamanlı yazışma) - Use of instant messaging	69,7	69,1	72,1
4 Müzik indirme ya da dinleme (web radyo hariç) - Downloading and/or listening to music (other than via web radio)	65,2	64,7	67,6
5 İnternet üzerinden video görüşmesi (webcam ile) - Video calls (via webcam) over the Internet	45,5	46,0	43,5
6 Sağlıkla ilgili bilgi araştırma - Seeking health-related information (e.g. injury, disease, nutrition, improving health, etc.)	45,1	46,3	39,9
7 Mal ve hizmetler hakkında bilgi bulma - Finding information about goods or services	43,9	45,7	35,8
8 İnternet üzerinden web radyo dinleme ya da web televizyon izleme - Listening to web radios / watching web television	31,9	31,0	35,9
9 Öğrenme amacıyla İnternete başvurma - Consulting the Internet with the purpose of learning	31,0	31,0	30,9
10 Okul,üniversite,mesleki kurslar ile ilgili faaliyetler için bilgi arama - Looking for information about education, training or course offers	25,5	25,5	25,5
11 Sohbet odalarına, haber gruplarına veya online tartışma forumlarına mesaj gönderme - Posting messages to chat sites, newsgroups or on-line discussion forum	24,4	25,4	19,9
12 İnternet ağı üzerinden başkaları ile oyun oynama - Playing networked games with others	24,1	24,4	22,7
13 Sinema filmi, kısa film veya video dosyası indirme ya da film izleme (web TV hariç) - Downloading and/or watching movies, short films or video files (other than via web TV)	23,7	23,6	24,3
14 Bilgisayar ve video oyunları indirme, güncelleme - Downloading computer or video games or their updates	23,7	23,5	24,4
15 Seyahat ve konaklama ile ilgili hizmetlerin kullanımı - Using services related to travel and accommodation	23,6	25,7	14,2
16 İnternet üzerinden telefonla görüşme - Telephoning over the Internet	21,3	22,7	14,9
17 Yazılım indirme - Downloading software (other than games software)	17,6	18,2	14,8
18 İnternet bankacılığı - Internet Banking	15,4	17,0	8,4
19 İş arama ya da iş başvurusu yapma - Looking for a job or sending a job application	12,5	13,0	10,1
20 Kendi oluşturduğunuz metin, görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri herhangi bir web sitesine paylaşmak üzere yükleme - Uploading self-created content (text, images, photos, videos, music etc.) to any website to be shared	12,1	12,6	9,9
21 Noktadan noktaya (peer to peer) sinema filmi, kısa film veya video dosyası değişimi yapma - Uploading self-created content (text, images, photos, videos, music etc.) to any website to be shared	8,3	9,0	5,4
22 Herhangi bir konuda online eğitim alma (yabancı dil, bilgisayar vb.) - Using peer-to-peer file sharing for exchanging movies, music, video files	8,0	8,3	6,9
23 Weblog veya blog okuma - Reading weblogs or blogs	4,9	5,3	3,0
24 Podcast hizmetler kullanarak otomatik olarak ses ve görüntü dosyası alma - downloading voice and image files by using podcast services	4,7	5,1	2,6
25 Mal ve hizmet satışı (örn:müzayede ile satış gibi) - Selling goods or services (e.g. via auctions)	3,9	4,2	2,6
26 Kendi weblog veya blogunu oluşturma ve muhafaza etme - Creating or maintaining own weblog or blog	3,9	4,4	1,7
27 Web sitelerindeki yeni içerikleri okumak amacıyla tarayıcı tabanlı haber grubu güncellemelerine erişme (örn.RSS) - Using browser based news feeds (e.g. RSS) for reading new content on websites	3,7	4,1	2,1
28 Diğer bilgi arama ve online hizmetler - Other information search and on-line services	1,8	1,6	2,6

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Akdeniz Yaman, “Governance of Hate Speech on the Internet in Europe,” *Governing the Internet: Freedom and Regulation in the OSCE Region*, OSCE, 2007, s.91-118.

Akdeniz Yaman ve Altıparmak Kerem, *İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır- Türkiye’de İnternet İçerik Düzenlemesi ve Sansüre İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2008.

Aksoy Asu, , “İnternet ve Demokrasi,” *Diyalog*, Sayı:1, Yıl:1996/1.

Baker C. Edwin, *Media Markets and Democracy*, Cambridge Üniversitesi Yayını, 2002.

Balkin Jack M. (2004), “ Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society,” 79 *New York University Law Review* 1.

Bakardijiave Maria, *Internet society : the Internet in everyday life*, Londra:SAGE, 2005.

Castells Manuel, *Ağ Toplumunun Yükselişi- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, C.I., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Cantek Funda Şenol, “Hürriyet Gazetesinin Yorum Sayfası Üzerine,” *Toplum ve Bilim Dergisi* No:109, Ankara, 2007, s.66–96

Geray Haluk, *Etkileşimli demokrasi mi, masaüstü sömürgecilik mi?*, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, Ankara, 2003.

Hague, Barry N., Loader, Brian D., “Digital Democracy: An Introduction,” *Digital Democracy (Discourse and Decision Making in the Information Age)*, haz. Barry N. Hague, Brian D. Loader, Routledge, Londra ve New York.

Harvey David, *Post Modernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*, IV. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.

Meiklejohn Alexander, *Free Speech and Its Relation to Self Government*, Port Wahington: Kennikat Press, 1948

Nunziato C. Dawn, “The Death Of The Public Forum In Cyberspace,” 20 *Berkeley Tech. L.J.*, 1115(2005).

Rowbottom Jacob, “Media Freedomand Political Debate in the Digital Era,” 69(4) *MLR* (2006), s. 489–513.

Rainer Kuhlen, “Direct Democracy: The Role of Electronic Communication Forums for a New Public in the Information Society,” *Freedom of Expression and New Communication Technologies*, haz. Michéle Paré, Peter Desbarats, IQ Collectif, Kanada, 1998.

İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA METİNLERİ: XII

Saphiro Andrew L, “İnternet Demokratik mi? Hem Evet Hem Hayır,” çev. Cem Soydemir, *İnternet: Üçüncü Devrim?*, Cogito, YKY.

Sunstein Cass, , *Republic.com*, Princeton University Press, 3. Baskı, ABD, 2002.

Timisi Nilüfer, , *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Dost, Ankara, 2003.

Wilhelm Anthony G., *Democracy in the Digital Age*, Routledge, New York, 2000.

Wojciech Sadurski, *İfade Özgürlüğü ve Sınırları*, çev. M. B. Seçilmişoğlu, *Liberal Düşünce Topluluğu Yayını*, Ankara,2002.

Volokh E., “Cheap Speech, and What It Will Do,” *Yale Law Journal*, No. 104(1995), s. 1805–1847.

İnternet

Elif Kuzeci (2008), “İnterneti Demokrasi ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü,” <http://www.hukukibakis.com/detay.php?id=1405>,> (Erişim Tarihi: 25.04.2009).

Mehmet Binay (1997), “İnternet Katılımcı Demokrasiye Yeni Boyutlar mı Kazandırıyor?,” (internet adresi), (Erişim Tarihi: 25.04.2009).

Mustafa Akgül, “İnternet Notları :\ İnternet, Demokrasi ve Türkiye,” <http://akgul.web.tr/yazilar/cbt/cbt-not3.html>,> (Erişim Tarihi: 25.04.2009).

Sadi S. Seferoğlu, Avcı Ümmühan ve Kalaycı Esin, “Sayısal Uçurum: Türkiyedeki Durum ve Mücadelede Uygulanabilecek Politikalar,” <tdb.wmv.gen.tr/Bilisim08/Bildiriler/S.%20Sadi%20SEFERO%D0LU.doc,> (Erişim Tarihi: 18.05.2009).

TÜBİTAK (2002), “Bilgi toplumu politikaları üzerine bir değerlendirme: Dünya ve Türkiye,” http://www.bilten.metu.edu.tr/web_2002_v1/tr/docs/dunya_bilgi_toplumu_zirvesi/TUBITAK-Bilgi%20Toplumu%20Politikaları%20Degerlendirmesi.pdf>(Erişim Tarihi: 17.05.2008).

www.bkd.org.tr

www.e-democracy.org

www.eucmenomics.com

www.tuik.gov.tr

www.witness.org

www.wikipedia.org